

מדוע ברוב השנים פרשיות "מטות" ו"מסעי" מחוברות?

הקדמה

כמעט בכל השנים קוראים את פרשיות "מטות" ו"מסעי" כשהן מחוברות. נשאלת השאלה: מדוע חיברו את שתי הפרשיות הללו דווקא? והרי שתי הפרשיות הללו די ארוכות: בפרשת "מטות" קי"ב פסוקים ובפרשת "מסעי" קל"ב פסוקים, וביחד למעלה ממאתים וארבעים פסוקים! לעומת זאת, בסוף חודש אלול, קוראים פעמים רבות את פרשת "נצבים" לבדה, שבה יש ארבעים פסוקים בלבד - פחות מששית מפרשיות "מטות" ו"מסעי" המחוברות יחדיו! בשבת שאחריה קוראים את פרשת "וילך" לבדה, שבה שלושים פסוקים בלבד - פחות משמינית מפרשיות "מטות" ו"מסעי" המחוברות יחדיו! אמנם יש שנים שבהן פרשיות "נצבים" ו"וילך" מחוברות, אך גם אז הן כוללות רק שבעים פסוקים, בעוד שבפרשת "מטות" לבדה יש יותר פסוקים, וכן בפרשת "מסעי" לבדה יש יותר פסוקים, ואף על פי כן הן מחוברות כמעט תמיד! שאלה זו כבר נשאלה בבית מדרשם של הגאונים. כך כתבו התוספות במסכת מגילה (לא ע"ב בד"ה "קללות"): "שאלו בבית המדרש של רב נסים [גאון]: למה מחלקים פרשת 'נצבים' ו'ילך'... ואין מחלקין 'מטות' ו'מסעי' שארוכות יותר?".

א. מתי פרשיות "נצבים" ו"וילך" מחוברות ומתי נפרדות?

יש להבין: מתי פרשיות "נצבים" ו"וילך" מחוברות, ומתי הן נפרדות, ומדוע? התוספות שם, בשאלתם, כבר כתבו בקיצור תשובה לשאלה זו: "מחלקים פרשת 'נצבים' ו'ילך' כשיש שתי שבתות בין ראש השנה לסוכות בלא יום הכפורים".

דהיינו מיום ראשון של ראש השנה ועד סוכות יש ארבעה עשר יום, שבהן חייבות לחול שתי שבתות, אלא שלפעמים בשבת הראשונה חל ראש השנה, ולפעמים בשבת השניה חל יום הכפורים - כאשר יום ראשון של ראש השנה חל ביום חמישי. וכיון שבשבת שחל בה חג קוראים קריאה מיוחדת לחג, כידוע, הרי שיוצא שבשני המקרים הללו יש בין ראש השנה לסוכות רק שבת אחת "רגילה", שבה קוראים פרשה מסדר פרשיות השבוע, היא השבת שבין ראש השנה ליום הכפורים - שבת "שונה" - ואז קוראים בה את פרשת "האזינו". באותן שנים פרשיות "נצבים" ו"וילך" מחוברות, ונקראות לפני ראש השנה.

לעומת זאת כאשר חל ראש השנה בימים ב' או ג' בשבוע, אז יש שתי שבתות "רגילות" בין ראש השנה לסוכות: האחת בין ראש השנה ליום הכפורים - שבת "שובה" - ואז קוראים בה את פרשת "וילך", והשניה בין יום הכפורים לסוכות, ובה קוראים את פרשת "האזינו".

חכמים נתנו לכך סימן: "ב"ג המלך - פת וילך"¹. סימן זה בנוי על הפסוק בדניאל (א, ה) "פת בג המלך", ומשמעותו היא שכאשר חל ראש השנה, שבו מתחילים לומר "המלך הקדוש", ביום ב' בשבוע, או ביום ג' בשבוע, פותחים, דהיינו חותכים, את פרשת "וילך" מפרשת "נצבים", וקוראים אותה בנפרד. עולה מדברי התוספות שתמיד קוראים את פרשת "נצבים" לפני ראש השנה, וזו הסיבה לחיבור פרשיות נצבים וילך ולהפרדתן. נשאלת השאלה: מדוע?

ב. מדוע תמיד קוראים את פרשת "נצבים" לפני ראש השנה?

1. תשובת רבנו נסים גאון

ענה על כך רבנו נסים גאון (בתוספות שם): "לפי שב'אתם נצבים' יש קללות שקלל ישראל, ורוצה לסיימם קודם ראש השנה". כוונתו היא לאמור שם בגמרא במסכת מגילה (לא ע"ב): "עזרא תקן להם לישראל שיהיו קורים קללות שבמשנה תורה קודם ראש השנה. מאי טעמא? אמר אביי ואיתימא ריש לקיש: כדי שתכלה שנה וקללותיה". והסביר רבנו נסים גאון שכוונת הגמרא היא שבפרשת "נצבים" יש קללות, ורוצים לסיימן לפני ראש השנה.

2. קושיית התוספות

התוספות שם הקשו על דבריו שבמסכת בבא בתרא (פח ע"ב) מוכח שהקללות שבמשנה תורה הן רק הקללות הכתובות בפרשת "כי תבוא", ולא הקללות הכתובות בפרשת "נצבים", שכן אמרו שם שהקללות מסתיימות בפסוק: "והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות ואין קנה" (דברים כח, סח)², ופסוק זה

¹ שולחן ערוך אורח חיים סימן תכח סעיף ד.

² כך אמרו במסכת בבא בתרא דף פח ע"ב: "ואמר רבי לוי: בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. הקדוש ברוך הוא ברוך ישראל בעשרים ושתים וקללן בשמנה, ברכן בעשרים ושתים - מ'אם בחקותי' עד 'קוממיות', וקללן בשמונה - מ'ואם בחקותי תמאסו' עד 'ואת חקותי געלה נפשם'.

כתוב בפרשת "כי תבוא", ואם כן לפי זה אין צורך לקרוא את פרשת "נצבים" לפני ראש השנה!

3. תירוץ התוספות

תירצו התוספות שרוצים להפסיק בין הקללות לבין ראש השנה, ולקרוא בשבת שלפני ראש השנה בפרשה שאין בה קללות, כדי שהקללות לא תהיינה סמוכות לראש השנה. לכן קוראים תמיד את פרשת "נצבים" לפני ראש השנה, כדי להפסיק בין הקללות שבפרשת "כי תבוא" לבין ראש השנה. ואם יש רק שבת אחת "רגילה" בין ראש השנה לסוכות, אזי מחברים את פרשות "נצבים" ו"וילך"³.

4. הסבר ה"לבוש"

הסבר נוסף כתב ה"משנה ברורה" ב"ביאור הלכה"⁴ בשם ה"לבוש": "אתם נצבים" קודם ראש השנה, מפני שיש בה מעניני תשובה".
כוונתו היא שפסוקים א-יא בפרק ל' עוסקים בתשובה ובגאולה, וכן פסוקים יא-יד עוסקים בתשובה להסבר הרמב"ן הספורנו וספר "העיקרים"⁵.

ואילו משה רבינו ברכן בשמונה וקללן בעשרים ושתים, ברכן בשמונה - מ'והיה אם שמוע תשמע' ועד 'לעבדם', וקללן בעשרים ושתים - מ'והיה אם לא תשמע' עד 'ואין קונה'".³
וכן כתבו התוספות במסכת בבא בתרא (פח ע"ב): "וקללם בעשרים ושתים - מ'והיה אם לא תשמע' וגו' מכאן אין נראה לר"י פירוש רב נסים גאון דפירש דהאי דמחלקים 'וילך' מ'אתם נצבים' כשיש שתי שבתות בין ראש השנה לסוכות בלא יום טוב, אף על פי שהיא פרשה קטנה, ומחברין 'מטות' ו'מסעי', שגדולות יותר, היינו משום דבעינן שיתמו שנה וקללותיה, שיש קללות ב'אתם נצבים', ואין אנו רוצים שיכנסו תוכחות של שנה שעברה בשנה הבאה. דהא הכא משמע דלא קרי קללות אלא ב'אתם נצבים' ו'והיה כי תבוא', דקאמר מ'ואם לא תשמע' עד 'ואין קונה', אבל משם ואילך לא חשיבי קללות. אבל נראה לר"י דלהכי אנו קורין לעולם 'אתם נצבים' לפני ראש השנה, כדי להפסיק בפרשה בין קללות דשנה שעברה ד'והיה כי תבוא' לשנה הבאה, ולכך נמי לעולם אנו קורין 'במדבר' לפני עצרת, כדי להפסיק בה בין קללות ד'אתם נצבים' לעצרת, שהוא ראש השנה לפירות האילן שנדונין על הפירות. והכי איתא במסכת מגילה (דף לא ע"ב ושם) דקורין קללות שביתורת כהנים לפני עצרת".

ועיין גם בשו"ת "באר שבע" סימן נח שכתב: "נשאלתי: למה מחלקים 'וילך' מ'אתם נצבים' כשיש שתי שבתות בין ראש השנה בלא יום טוב, אף על פי שהיא פרשה קטנה, ומחברין 'מטות' ו'מסעי' שגדולות יותר.

והשבתי: כבר נתן טעם לשבח ר"י בעל התוספות בפרק 'המוכר את הספינה' (בבא בתרא פח ע"ב) גבי 'וקללם בעשרים ושתים וכו', דלהכי אנו קורין לעולם 'אתם נצבים' לפני ראש השנה כדי להפסיק בפרשה בין קללות דשנה שעברה ד'והיה כי תבוא' לשנה הבאה, ולכך נמי לעולם אנו קורין 'במדבר' לפני עצרת, כדי להפסיק בה בין קללות ד'אתם נצבים' לעצרת, שהוא ראש השנה לפירות האילן שנדונין על הפירות, והכי איתא במסכת מגילה (לא ע"ב) דקורין קללות שביתורת כהנים לפני עצרת".

⁴ שם בד"ה "תשעה באב קודם".

יש להעיר שהסבר זה יפה מאד, אך הוא אינו מתייחס לגמרא על תקנת עזרא. אמנם ה"לבוש" הביא שם גם את הגמרא על פי הסבר התוספות. וכנראה כוונתו היא שמלבד הסיבה ההלכתית שצריך לקרוא את פרשת "נצבים" לפני ראש השנה כדי להפסיק בין הקללות שבפרשת "כי תבוא" לראש השנה, עוד יש טעם מצד עצמו לקרוא את פרשת "נצבים" לפני ראש השנה.

ג. מדוע חיברו דווקא את פרשיות "מטות" ו"מסעי"?

התוספות הסבירו מתי פרשיות "נצבים" ו"וילך" נפרדות, ומתי הן מחוברות, ומדוע פרשת "נצבים" נקראת תמיד לפני ראש השנה. אך הם לא התייחסו לשאלה מדוע צריך היה לחבר דווקא את פרשיות "מטות" ו"מסעי" הארוכות. מדוע לא חיברו למשל את פרשיות "שופטים" ו"כי תצא", שקצרות יותר: בפרשת "שופטים" צ"ז פסוקים, ובפרשת "כי תצא" ק"י פסוקים, ויחדיו ר"ז פסוקים, במקום רמ"ד שבפרשיות "מטות" ו"מסעי".

1. מדוע לא מחברים את פרשיות "שופטים" ו"כי תצא"?

תשובה לשאלה זו ניתן לענות על פי מה שכתבו הרמב"ם (בהלכות תפילה פי"ג ה"ב) והטור והשו"ע (בסימן תכ"ח סעיף ד), שתשעה באב צריך לחול קודם פרשת "ואתחנן". לפי זה לא ניתן היה לחבר את פרשיות "שופטים" ו"כי תצא", שכן אז לא היה יוצא תשעה באב קודם פרשת "ואתחנן", ונאלצנו לחבר את פרשיות "מטות" ו"מסעי".

יש להבין: מדוע צריך שתשעה באב יחול לפני פרשת "ואתחנן"?

2. מדוע תיקנו שתשעה באב יחול לפני פרשת ואתחנן?

א. הסבר האבודרהם

הסביר האבודרהם (סוף דף שע"ב): "מפני שכתוב בפרשת ואתחנן: 'כי תוליד בנים ובני בנים וגו' העדותי בכם היום' וגו' (ד, כה-כו), ומפרש בשלהי גיטין (פח ע"א) שרמזו להם שיגלו ממנה לסוף תתני"ב שנה, כמנין 'ונושנתם', והוא הקדים והגלם לסוף תת"נ, כדי שלא יתקיים בהם 'כי אבד תאבדון', וזהו שאמר הכתוב:

⁵ עיין בארבעת המאמרים על פרשת התשובה והגאולה בספרי "הדר המועדים ירח האיתנים" עמ' 61-87.

וישקוד די על הרעה ויביאה' וגוי' (דניאל ט, יד), צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שמהיר להביאה שתי שנים לפני זמנה".

בספר "תקון יששכר"⁶ (דף ע"ו) הוסיף על דברי האבודרהם: "ולכך הוא שמדקדקים שיבא זה הסדר [ואתחנן] בשבת שאחר תשעה באב לקרותו בה, למען נזכיר צדקות ד' ורחמיו שרחם עלינו... שאבד ממנו מאמר 'כי אבד תאבדון' הכתוב, ונשמע כך, ונתנחם בכך".

יש לשאול: הרי גם בתשעה באב עצמו קוראים פרשה זו! אפשר לומר שאף על פי כן רוצים להדגיש שוב בשבת, ולא רק בשעת האבל, שהקב"ה עשה עמנו צדקה.

ב. הסבר ה"מחזור ויטרי"

הסבר אחר כתב ה"מחזור ויטרי" (סימן רסא): "שבת שלאחר י"ז בתמוז מפטירין 'דברי ירמיהו'. ומצמצמין, גורעין ומוסיפין, ומתקנין הפרשיות ומחברין, או מפזרין הפרשיות, כדי שתהא נקראת הפרשה תחילת הספר, שהוא 'אלה הדברים', לשבת שלפני ט' באב, כדי שיקראו בתורה 'איכה אשא לבדי', ומפטירין בחזון ישעיהו 'איכה היתה לזונה'. ובשבת שאחר ט' באב קורין ואתחנן באותו סימן 'קומו וצלו'".

טעם דומה מפורסם בפי העם, שרוצים להקדים את המלה "איכה" שנאמרה בתורה, בפרשת "דברים", ובנביאים, בהפטרת "חזון ישעיהו בן אמוץ", למלה "איכה" שנאמרה בכתובים, במגילת "איכה", הנקראת בתשעה באב⁷.

ג. הסברי ה"לבוש"

הסבר דומה כתב ה"משנה ברורה" ב"ביאור הלכה"⁸ בשם ה"לבוש" שרוצים לקרוא את פרשת "דברים" לפני תשעה באב: "והטעם כדי שיקראו בפרשת דברים שהיא תוכחותיו של משה, קודם תשעה באב, כדי להפטיר בה ב'חזון', שהיא תוכחות ישעיהו על חורבן".

עוד כתב ה"לבוש" שם: "כיוונו חז"ל שלעולם יקראו 'אלה הדברים' שיש בה תוכחות משה קודם תשעה באב, להוכיח העם שיזכרו על מה חרב בית אלקינו, וישובו מדרכיהם הרעים".

⁶ לרבי יששכר סוסאן, בן זמנו של מרן בעל השולחן ערוך, ויניציאה שלי"ט, הובאו דבריו בספר "פרקי מנהג והלכה" לרב עזרא ציון מלמד (הוצאת קרית ספר ירושלים תש"ל) עמ' 101.

⁷ עיין בכתב עת "דברי שלום ואמת" תשנ"ג עמ' יט בשם "תיקון סופרים של קהילות ורמישאי".

⁸ שם בד"ה "תשעה באב קודם".

ד. דיון בארבעת ההסברים

יש להעיר על ארבעת הטעמים הללו שהטור והשולחן ערוך כתבו (שם): "תשעה באב קודם ו'אתחנן'", וכן כתבו שהסימן הוא: "צומו וצלו", שפירושו הוא: צומו בתשעה באב, ואחר כך התפללו, כלומר: תקראו את הפרשה המדברת על התפילה, דהיינו ו'אתחנן, ולפי הסברים אלו היה מתאים שהם יכתבו שקוראים את פרשת "דברים" לפני תשעה באב.

עוד יש להעיר על הטעמים הללו, שהטור שם כתב: "בפסיקתא: מבראשית עד י"ז בתמוז מפטירין מענין הפרשיות דומה בדומה, ומשם ואילך לפי הזמן ולפי המאורע: תלתא דפורענותא ושבע דנחמתא". משמע שאין צורך למצוא קשר בין הפרשה לבין ההפטרה, כיון שההפטרה לא נקבעה על פי הפרשה, אלא על פי הזמן! יש לומר שהמפרשים הבינו שאף על פי כן אם אפשר גם למצוא קשר בין הפרשה להפטרה מה טוב⁹.

3. מדוע לא מחברים את פרשיות "חקת" ו"בלק"?

עדיין יש לשאול: מדוע לא מחברים את פרשיות "חקת" ו"בלק", שקצרות יותר מ"מטות" ו"מסעי"? ב"חקת" פ"ז פסוקים, וב"בלק" ק"ד פסוקים, וביחד קצ"א פסוקים!

יש להדגיש שגם יש קשר הדוק בין פרשת "חקת" לפרשת "בלק", שכן פרשת "חקת" מסיימת בכיבוש עם ישראל את ארצות סיחון ועוג וחניית בני ישראל בערבות מואב, שבגללן פחד בלק מלך מואב מישראל, ולכן שלח לקרוא לבלעם. ואכן בחוץ לארץ כאשר יום שני של שבועות חל בשבת מחברים את פרשיות "חקת" ו"בלק"¹⁰!

שאלה זו שאל בספר "בני יששכר"¹¹ וענה: "משום דמהדרינן כל מה דאפשר לקרות הפרשיות שמבואר בהם חלוקת הארץ בימי בין המצרים. דהנה פרשיות מטות, מסעי, דברים, יש בהן חלוקת הארץ. לזה קורין אלו הפרשיות תמיד בימי בין המצרים, להורות הבטחה לישראל, לאלה תחלק הארץ גם כן. והנה גם בפרשת

⁹ עיין עוד בספר "בין הפטרה לפרשה" (לרב יהודה שביב, הוצאת ראובן מס ירושלים, תשס"א) עמ' 199-202 והערה 5 שם, ו"קול צופיך" לפרשת שופטים תשע"ו (גיליון מספר 836) לרב שמואל אליהו. ¹⁰ "ביאור הלכה" שם בד"ה "במדבר סיני קודם עצרת".

יש לציין שחלק מהתימנים מחברים את פרשיות חקת ובלק גם בארץ ישראל. ¹¹ מאמרי חודש תמוז מאמר ב סעיף ב (ח"א דף קט ע"ב). ספר "בני יששכר" נכתב על ידי רבי צבי אלימלך שפירא מדינוב שנוולד בשנת תקמ"ה. היה מתלמידיהם הקרובים של ר' יעקב יצחק הורוביץ ה"חוזה" מלובלין ושל אחרים מגדולי החסידות. רבו גילה לו שהוא משבט יששכר, ולכן קרא לספרו הגדול "בני יששכר". שימש כרב בכמה עיירות בפולין, ולבסוף במונקטש ובדינוב, שעל שמה נקרא.

פינחס מבואר חלוקת הארץ, על כן מהדרינן כל מה דאפשר שיקראו גם פרשת פינחס בימים האלה. וגם בפרשת פינחס נאמרים כל המועדים, הנה יתנחמו ישראל בהוסיף להם מועדים במהרה בימינו, שעתידין הימים האלה להיות לששון ולשמחה ולמועדים טובים¹².

יש להוסיף שבפרשת פינחס כתובים לא רק נחלת הארץ והמועדים, אלא גם **קרבנות המועדים, וכן קרבנות התמיד וראש חדש ושבט**, ולכן הבשורה גדולה עוד יותר: שיבנה בית המקדש, ושם נקריב את כל קרבנות חובותינו, תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם!

¹² כעין זה כתב ה"בני יששכר" גם בספרו "אגרא דפרקא": "לפי שיותר טוב שיקרא פרשת פינחס בימי בין המצרים, שבו מבואר חלוקת הארץ וכל המועדים, והיא בשורה טובה לישראל בימים הללו שעתידין לירש הארץ, והימים האלו יהיו לששון ולשמחה ולמועדים טובים". ("אגרא דפרקא" אות רל"ז הובא בספר "טעמי המנהגים ומקורי הדינים" עמוד קנ"ח סימן ש"מ).